

CONTRIBUTIONS OF THE JOURNAL OF LIBERAL THOUGHT TO TURKISH INTELLECTUAL LIFE

ABDULKADİR PEKEL

Liberal Düşünce Dergisi Editör Yardımcısı,
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Mail: abdulcadir.pekel@hbv.edu.tr

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1696-6075>

ABSTRACT

In this paper, the contributions of the Journal of Liberal Thought to Turkish intellectual life are evaluated within the framework of the aims of the journal. It is stated that the journal has two main objectives. 1) To introduce and discuss the liberal perspective 2) To address Turkey's fundamental problems from a liberal perspective. The 113-issue corpus of Liberal Thought is a primary source in terms of revealing the place and importance of the journal in Turkish intellectual life and its contributions to intellectual and political life. Although it is not possible to read all the articles from beginning to end, all issues have been examined. In addition to this, it was thought that benefiting from the thoughts of the names who made significant efforts in the creation of the journal and the shaping of the 113-issue corpus would make a great contribution to the study. In this context, interviews with Alim Yılmaz, the editor of the journal; Özlem Çağlar Yılmaz, the owner of the journal on behalf of the Liberte Publications; Atilla Yayla, one of the founders of the Association for Liberal Thought (ALT) and the editor of the journal for a long time; and Tanel Demirel, the chairman of the executive board of the ALT, were also an important source of information for this study.

Keywords: Liberalism, Journal of Liberal Thought, Association for Liberal Thought, Turkish Intellectual Life, Turkish Politics

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma

Geliş Tarihi: 02.05.2024

Kabul Tarihi: 31.05.2024

Yayın Tarihi: 15.06.2024

Yayın Sezonu: Ocak - Haziran

Makaleye Atıf Bilgisi

PEKEL Abdulkadir, (2024). "Liberal Düşünce Dergisi'nin Türk Fikir Hayatına Katkıları". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. Yıl: 20 Sayı: 66. (152-171)

muhafazakârdüşünce • yıl: 20 - sayı: 66 • Ocak-Haziran 2024

LİBERAL DÜŞÜNCE DERGİSİ'NİN TÜRK FİKİR HAYATINA KATKILARI

ABDULKADİR PEKEL

Öz

Bu yazıda Liberal Düşünce'nin Türk fikir hayatına katkıları, derginin yayın hayatına başlamasındaki amaçlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Derginin iki temel amacı olduğu ifade edilmektedir. 1) Liberal perspektifi tanıtmak ve tartışmak 2) Türkiye'nin temel sorunlarına liberal perspektiften ele almak. Yayın hayatına 1996'da başlayan Liberal Düşünce'nin bu amaçlara ulaştığı rahatlıkla söylenebilir. Liberal Düşünce'nin bugün 113 sayıdan oluşan külliyatı, derginin Türk fikir hayatındaki yeri ve önemini, fikir ve siyaset hayatına katkılarını ortaya koymak açısından birincil kaynak niteliğindedir. Bütün yazıları baştan sona okumak mümkün olmasa da bütün sayılar incelenmiştir. Buna ek olarak derginin çıkmasında ve 113 sayılı külliyatın şekillenmesinde önemli emekleri olan isimlerin düşüncelerinden yararlanmanın da çalışmaya büyük katkı sunacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda Liberal Düşünce'nin Türk fikir hayatına katkısı hakkındaki görüşlerinden yararlanmak amacıyla derginin editörü Alim Yılmaz, Liberte yayınları adına sahibi Özlem Çağlar Yılmaz, Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) kurucularından ve uzun bir süre derginin editörlüğünü yürüten Atilla Yayla ve LDT yönetim kurulu başkanı Tanel Demirel'le yapılan mülakatlar da bu çalışmaya önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Yazıda, Liberal Düşünce'nin yayın hayatındaki önemli dönüm noktalarına değinildikten sonra yukarıda zikredilen amaçlar çerçevesinde Türk fikir hayatına katkısı ele alınmış, son olarak da “dergi gelecekte neler yapmalı?” sorusu üzerine fikir yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, Liberal Düşünce Dergisi, Liberal Düşünce Topluluğu, Türk Fikir Hayatı, Türkiye Siyaseti.

Giriş

Katı ifadelerden kaçınmak gerekliyse de, liberal fikirlerin yeşermesi açısından Türkiye coğrafyasının verimli olduğunu söylemek zordur. En azından tarihsel olarak baktığımızda, liberalizmin Türk fikir hayatında ana damarlardan birini oluşturmadığını rahatlıkla ifade edebiliriz. Ekonomide devlet müdahalesini ve siyasette bireysel özgürlüklerin toplum/devlet menfaatleri lehine kısıtlanmasını talep eden sağ ya da sol fikir akımları, gerek akademide ve basında gerekse siyasette hep daha çok taraftar bulmuştur¹.

Bu durumu imkanları ölçüsünde değiştirmek ve liberal fikirleri Türkiye toplumuna tanıtmak amacıyla Atilla Yayla, Mustafa Erdoğan ve Kazım Berzeg'in öncülüğünde bir grup aydın Liberal Düşünce Topluluğu'nu (LDT) kurdu. Kısa bir sürede dernek hüviyetine bürünen bu topluluk, "liberal" ismini taşıyan ilk sivil toplum örgütüydü. Atilla Yayla'nın ifadesiyle bu topluluğun kurulmasına sebep olan faktör liberal aydınların yalnızlığıydı. Topluluk hem bu yalnızlığı giderecek hem de birlikte olmanın verdiği enerjiden yararlanacaktı (2020: 193).

Gerçekten de bir araya gelmenin verdiği bu enerji Türkiye'de liberal fikirlerin tanıtılması ve Türk siyasal hayatını ele alırken özgürlükçü politikaların gündeme getirilmesinde büyük bir rol oynadı. LDT'nin yayın organı olan *Liberal Düşünce Dergisi* (LDD), birlikteliğin getirdiği enerjinin en önemli ürünlerinden biridir.

Derginin ilk editörü Mustafa Erdoğan, ilk sayının "Bu Dergi" isimli takdim yazısında, doğrudan doğruya liberalizm öğretisi üzerinde odaklaşan bir derginin bulunmayışını vurgulamakta ve derginin iki temel amacı olduğundan bahsetmekteydi: 1) Liberal teoriyi tanıtmak ve tartışmak 2) Türkiye'nin temel sorunlarına liberal perspektiften çözümler önermek (1996: 1).² Yayın hayatına 1996'da başlayan *Liberal Düşünce*'nin bu amaçlara ulaştığı rahatlıkla söylenebilir.

Liberal Düşünce'nin bugün 113 sayıdan oluşan külliyyatı, derginin Türk fikir hayatındaki yeri ve önemini, fikir ve siyaset hayatına katkılarını ortaya koymak açısından birincil kaynak niteliğindedir. Bütün yazıları baştan sona

1 "Fikir hayatımızda sosyalizm, milliyetçilik, İslamcılık gibi kolektivist akımlar egemendi. Bireycilik ne bilinirdi ne de mevcuttu. O kadar ki, söz gelimi, sosyal düşünceyle yeni ilgilenmeye başlayanların, üniversitelerin iktisat, siyaset, sosyoloji gibi sosyal bilim bölümlerine girenlerin önündeki tek değilse de ana yol kolektivizmdi." (Yayla, 2018: 123)

2 Atilla Yayla da derginin bu iki işlevi yerine getirdiğini ifade ediyor ve "Batı'daki fikri gelişmelerin Türkiye'ye aktarılması"nı bunlara ekliyor (Yayla, 2024).

okumak mümkün olmasa da bütün sayılar incelenmiştir.³ Buna ek olarak derginin çıkmasında ve 113 sayılı külliyyatın şekillenmesinde önemli emekleri olan isimlerin düşüncelerinden yararlanmanın da çalışmaya büyük katkı sunacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda *Liberal Düşünce*'nin Türk fikir hayatına katkısı hakkındaki görüşlerini almak amacıyla derginin editörü Alim Yılmaz, Liberte yayınları adına sahibi Özlem Çağlar Yılmaz, LDT kurucularından ve uzun bir süre derginin editörlüğünü yürüten Atilla Yayla ve LDT yönetim kurulu başkanı Tanel Demirel'le yapılan mülakatlar⁴ da bu çalışmaya önemli bir kaynak teşkil etmiştir.⁵

Aşağıda, *Liberal Düşünce*'nin yayım hayatındaki önemli dönüm noktalarına değinildikten sonra yukarıda zikredilen amaçlar çerçevesinde Türk fikir hayatına katkısı ele alınacak, son olarak da “dergi gelecekte neler yapmalı?” sorusu üzerine fikir yürütülecektir.

Liberal Düşünce'nin Serencamı: Önemli Dönüm Noktaları

Derginin Çıkışına Zemin Hazırlayan Siyasi ve Toplumsal Arka Plan

Liberalizmin Türkiye'deki serüvenini Osmanlı'nın 19. yüzyıldaki modernleşme hareketlerine kadar geri götürmek mümkündür. Hatta bu modernleşme hareketinin bir liberalleşme hareketi olduğu da ileri sürülmüştür (Yılmaz, 2005: s. 14). Öte yandan Cumhuriyet'in tek partili yılları, bu dönemin sonuna doğru ortaya çıkan Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti (HFYC)⁶ bir tarafa bırakılırsa, liberal fikir ve hareketler için elverişli bir zemin sağlamamıştır (Erdoğan, 2005: s. 33). Çok partili dönemde ise merkez ya da sağ bazı partiler programlarında liberal temalara yer vermiştir ancak liberalizmin Türk siyaset ve fikir hayatındaki asıl etkisi 1990'ların başlarında görülmeye başlamıştır. 1970'lerde F.A. Hayek ve Milton Friedman'ın Nobel Ekonomi Ödülü almasıyla liberal fikirlerin dünyada yeniden önem kazanması ve gündeme gelmesi, Türkiye'deki etkisini 1980'lerde göstermiş ve bu, Mustafa Erdoğan'ın ifadesiyle, 1990'lı yıllarda kendini gösteren bir “liberal aydınlanma”yı ortaya çıkarmıştır (Erdoğan, 2005: ss. 33-36).

3 *Liberal Düşünce*'nin arşivine Ankara/Maltepe'deki LDT ofisinde ya da aşağıdaki linklerden ulaşılabilir: <https://www.liberaldusunce.com.tr/dergi-arsivi/> (26.04.2024); <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberal-dusunce-dergisi-kulliyati,446.php> (26.04.2024); <https://dergipark.org.tr/tr/pub/liberal/archive> (26.04.2024).

4 Derginin ortaya çıkışı ve şekillenmesinde önemli etkisi olduğunu düşündüğüm Mustafa Erdoğan'la iletişime geçtim fakat yazının yetiştirilmesi gereken süre içinde Erdoğan'ın programı müsaade etmediği için onunla mülakat yapma fırsatı bulamadım.

5 Vakit ayırıp görüşlerini bildirerek çalışmaya katkı sunan bu değerli fikir insanlarına teşekkür ederim.

6 HFYC ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: Kaya ve Yücer (2019).

Bekir Berat Özipek de Türkiye’de liberalizmin gelişiminde seksenli ve doksanlı yıllara vurgu yapmaktadır. *Liberal Düşünce*’nin ortaya çıkması ve şekillenmesindeki en önemli aktör olan LDT’nin kurulduğu sosyal ve entelektüel arka planı anlatırken Bekir Berat Özipek şu ifadeleri kullanıyordu:

“Turgut Özal’ın damgasını vurduğu 1980’li yıllarda Türkiye’de yaşanan dışa açılma, kimliklerin üstünü örten sisin kısmen dağılması ve on yıllar boyunca tabu sayılan konuların ilk kez tartışılmaya başlanması, liberal fikirlerin de yeşermesi için bir zemin oluşturmuştu. (...) Seksenli ve doksanlı yılların Türkiye’si değişen dünyanın postmodernizm gibi yeni akımlarını veya liberalizm gibi yeniden güçlenen akımlarını izlemeye çalışıyordu.” (Özipek, 2005: 620)

Çağlar Yılmaz’ın vurguladığı üzere, *Liberal Düşünce*’nin de yayın hayatına başladığı 1990’lı yıllarda Türkiye, korunup kollanan sermaye grupları dışında Anadolu’da yeni zenginleşmelerin, yeni sermaye çevrelerinin ortaya çıkmaya başladığı bir yerdi. Yeni zenginleşen kesimlerin desteklediği yeni sivil ortamlar, merkezden farklılaşan yeni fikir mecraları ortaya çıktı ya da durağanlaşan mecralar yeniden canlanmaya ve cesaret kazanmaya başladı. Bu mecralar merkezde etkili olan grupların tahakkümünü kırmaya çalışıyor; resmi ve kurucu ideolojiye meydan okuyor; rejimin bekçisi gibi görünen vesayet kurumlarının fonksiyonlarını daha cesaretle sorguluyordu (Çağlar Yılmaz, 2024).

Türkiye’de doksanlardan sonra yaygınlaşan iktisadi serbestleşme ve farklı iktisadi çevrelerin zenginleşmesiyle Anadolu, sivil toplumda müthiş bir çeşitliliğe sahne oldu. Bu çeşitlilik ve sosyo-ekonomik koşullardaki değişim entelektüel alana da yansdı. İlk sayıyı takdim ederken, derginin editörü Mustafa Erdoğan, “bugünün Türkiye’sinde her dünya görüşünden düşünen insanın entelektüel verimlerini değerlendirebileceği dergi var ve bunların ciddi olanlarının sayısı onlarla ifade edilebilir durumda” sözleriyle bu çeşitlilik ve canlanmaya dikkat çekiyor ve ekliyordu: “*Liberal Düşünce*’ bu manzarayı hem zenginleştirmek hem de tamamlamak için çıkıyor.” (1996: 1)

28 Şubat Süreci ve Liberal Düşünce’ye Dava

Böyle bir sosyo-ekonomik ve entelektüel arka planda yayın hayatına başlayan *Liberal Düşünce* ilk sayılarında Liberalizm kavramı üzerine odaklansa da dönemin siyaset gündemini ele almaya çok çabuk başladı. Bu çerçevede 28 Şubat sürecinde darbe karşıtı söylemi dile getiren pek çok yazı *Liberal Düşünce*’de yer almıştır. (Akın, 2018: 11)⁷ 28 Şubat Süreci, *Liberal Düşünce*’yi çıkaran LDT’nin geliştirdiği ve “bir entelektüel hareket olarak rüştünü ispat-

⁷ *Liberal Düşünce*’nin 28 Şubat sürecindeki darbe karşıtı tutumu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Akın (2018: 13 vd).

ladığı” bir dönüm noktası olmuştur. LDT üyeleri darbeye hiçbir tereddüt göstermeden karşı çıkmışlardır (Özipek, 2002: 120-21). Türkiye’nin o günkü vesayete dayalı siyasal rejimini masaya yatırmak açısından en çok sivrilen ve öne çıkan dergilerden birinin *Liberal Düşünce* olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Mustafa Erdoğan’ın Fazilet Partisi’nin kapatılmasına ilişkin Anayasa Mahkemesi (AYM) kararını eleştiren yazısından (2001: 36-40)⁸ sonra AYM üyeleri Yalçın Acargün, Fulya Kantarcıoğlu, Rüşti Sönmez ve Ahmet Akyalçın’ın tazminat davası açması bunu göstermektedir. Erdoğan yazısında, Mahkeme’nin katı ve yasakçı laiklik anlayışını eleştiriyor, bu anlayışın günün koşullarını ve yeni literatürü takip edemeyen, etmeye de niyeti olmayan AYM üyelerinden kaynaklandığını vurguluyordu. Sorun, kanunlarda değildi, sorun “özgürlükten hazzetmeyen” anayasa yargıçlarının “hukuk bilmemeleri, demokrasi bilmemeleri, siyaset ve anayasa teorisi bilmemeleri, laiklik bilmemeleri” idi. Bu karar, Mahkeme üyelerinin çoğunun yaptıkları iş için yeterli formasyona sahip olmadıklarını, bunu edinmeye niyetli de olmadığını gösteriyordu (Erdoğan, 2001: 38-39).

Açılan bu dava ile Mustafa Erdoğan, derginin sahibi Liberte yayınları ve yazı işleri müdürü Kürşat Kopuzlu’dan 5.000.000.000 TL tutarında tazminat istenmekteydi.⁹ *Liberal Düşünce* yetkilileri yaptıkları bir basın açıklamasıyla AYM üyelerinin bu davaya tevessül etmelerinin eleştiriye tahammülsüzlükten ve mesleki açıdan kendilerine duydukları güvensizlikten kaynaklandığını vurgulamaktaydılar. Basın açıklamasında, *Liberal Düşünce*’nin sayfalarının davayı açan AYM üyelerine açık olduğu, herhangi bir yazıda kendilerine haksız eleştiriler yöneltildiğine inanıyorlarsa buna dergide cevap verebilecekleri vurgulanıyor ve “bu yolu izlemek yerine mesnetsiz tazminat davaları açmanın *Liberal Düşünce*’yi taciz etmeye ve böylece ifade özgürlüğünü engellemeye yönelik olduğu” ifade ediliyordu (LDD, 2002).

8 Yazının şu bölümleri çok çarpıcıdır:

“[E]ğer “milli egemenlik” Türkiye’nin anayasal düzeninin -göstermelik değil de- sahibi bir temel ilkesiye, yetkilerinin meşru varlığı bu ilkedan doğan hiçbir anayasal organ -özel olarak Anayasa Mahkemesi- “millet”in seçme hakkına ambargo koyamaz. Merve Kavakçı’yı Fazilet Partisi aday göstermişse de onu seçmiş olan “Türk Milleti”dir. Anayasa Mahkemesi bunu laikliğe aykırı buluyorsa, müeyyideyi Fazilet Partisi’ne değil, doğrudan doğruya “millet”in kendisine uygulamalı ve mesela milleti “iptal” etmeliydi.” (2001: 38)

9 Dava dilekçesine şuradan ulaşılabilir: <https://web.archive.org/web/20021029180933/http://www.liberal-dt.org.tr/at/at-davadilekcesi.htm> (19.04.2024). Mustafa Erdoğan AYM üyelerinin mesleki açıdan yetersiz olduğunu daha sonra 2006’da başka bir röportajda daha ifade etmiş; bu sebeple AYM üyeleri yine dava açmıştı. Erdoğan, bu ikinci dava sonrasında da 60.000 YTL tazminata mahkum edildi. Bkz.: <https://www.yenisafak.com/gundem/anayasa-mahkemesini-elestirmek-60-bin-ytl-2697194> (20.04.2024).

Yüksek miktarlı tazminat talebiyle bu dava görmezden gelinebilecek, sembolik bir girişim değildi; basın açıklamasında da ima edildiği üzere, dergiyi kapatma amacını taşıyordu.¹⁰ Dava sonucunda 2.500.000.000 TL tazminata hükmedildi. *Liberal Düşünce* bu girişimi bağış kampanyalarıyla oluşturduğu kendi öz kaynaklarıyla atlatmayı başardı (Çağlar Yılmaz, 2024).

Piyasa Dergisi'nin Yayın Hayatına Başlaması

Liberal Düşünce 28 Şubat Süreci, Anayasa Mahkemesi'nin başörtüsü ve parti kapatma kararları gibi Türkiye siyaset gündemini meşgul eden konularla ilgili önemli sayılar yaptı. Öte yandan derginin tek gündemi elbette ki siyaset değildi. *Liberal Düşünce*, iktisadi fikirleri de ihmal etmeyen bir dergi oldu. Dergi, iktisat alanında da çok önemli çeviri ve telif yazılara yer vermekteydi. Bu bağlamda *Liberal Düşünce*, iktisadi reformları belli bir temele dayandırarak anlatan bir dergi oldu; serbest piyasa iktisadını sadece kuru istatistiki verilere dayalı verimlilik esasında savunan değil, ahlaki boyutuyla, kişisel özgürlüklere yaptığı vurguyla ele alan bir dergiydi (Çağlar Yılmaz, 2024).

Bu bakımdan önemli bir dönüm noktası LDT'nin çıkardığı ikinci bir dergi olan *Piyasa* dergisinin 2002'de yayın hayatına başlaması oldu. İlk sayıyı takdim eden Atilla Yayla'nın ifadesiyle *Piyasa*, piyasacı çizgide iktisadiyat dergilerinin Türkiye'deki kıtlığından dolayı çıkarılmaktaydı ve bu çizgisini açıkça ilan eden yakın zamanlardaki ilk ve tek dergiydi (Yayla, 2002: 2).

Öte yandan LDT, iki farklı ilgi alanına *Liberal Düşünce* ve *Piyasa* dergileri şeklinde iki ayrı dergiyle hitap etmenin olumsuz sonuçlarını görmeye başladı: İktisat ile ilgilenenler liberalizmin yalnızca iktisat alanındaki yaklaşımlarını biliyor ve kabul ediyor, siyaset ve hukuk alanında son derece illiberal politikaları savunabiliyordu, aynı şekilde, siyaset ve hukuk alanında liberal politikaları savunanlar, iktisadi liberalizmden bihaber olabiliyordu. Dolayısıyla liberalizmin tanıtılması ve tartışılmasını hedefleyen iki farklı dergi çıkarılması, aslında farklı disiplinlerden insanların ve bilgilerin etkileşimine sekte vuruyordu. Liberalizmin iktisadi ve siyasi bir teori olması, iktisadi özgürlüklerle siyasi özgürlüklerin birbirinden ayıramaması ve birbirini beslemesi, en azından liberalizmin yaygın olmadığı Türkiye'de, bu düşüncenin tanıtılması

¹⁰ Benzer girişimler elbette ki LDT'ye ve LDT üyelerine de yöneltilmişti:

"[B]azı köşe yazarları eliyle LDT hedef gösterildi, hesapları ve ilişkileri sorgulandı, üniversite öğretim üyesi olan topluluk üyelerinden süreci eleştirme cüreti gösteren Prof. Mustafa Erdoğan'a çeşitli bahanelerle ("izinsiz il sınırlarını terk etmek gibi") cezalar verildi, ona ve LDT'nin kurucu üyesi Kazım Berzeg'e onlarca yıl hapis cezası istemiyle davalar açıldı (ve devam ediyor). Topluluk astronomik para cezalarıyla çöktürmek istendi, isteniyor." (Özipek: 2002: 121)

amacını taşıyan ana mecra olan *Liberal Düşünce*'nin böyle bir konu ayrımına gitmesini gereksiz, hatta amaca aykırı kılıyordu (Çağlar Yılmaz, 2024; Yayla, 2024). Bu düşüncelerin de etkisiyle *Piyasa*, 16 sayılıklı önemli bir külliyat bıraktıktan sonra 2005 yılında yayın hayatına son verdi.¹¹ *Liberal Düşünce* ise hem iktisat hem de başta siyaset/hukuk olmak üzere sosyal bilimlerin diğer alanlarında yayın hayatına devam ederek bugün 30. yılına koşuyor.

Akademik Dizinlerin Etkisi

30 yıla yaklaşan bu yayın hayatında *Liberal Düşünce*'nin karşılaştığı önemli bir başka dönüm noktası, derginin akademik dizinlerde taranma kararı vermesiydi. Bu karar *Liberal Düşünce*'nin karşılaştığı önemli sınamalardan biri oldu. Derginin bu süreçte karşı karşıya kaldığı sınama Özlem Çağlar Yılmaz'ın ifadesiyle şuydu: “Dergi kendi perspektifini ve misyonunu devam ettirebilecek mi yoksa sadece kuru akademik yazılar mı yayınlıyacak.” (Çağlar Yılmaz, 2024)

Akademik dizinlerde taranan bir dergi olmak, özellikle TÜBİTAK-ULAKBİM-TR Dizin’de taranmak, *Liberal Düşünce*'nin akademik ve ağıdalı bir dil kullanmasını zorunlu kılıyor, dergiyi başka şekli şartlara tabi tutuyor, akademik disiplinin getirdiği sınırlamaları aşan spekülatif, deneme tarzı yorum yazıların yayınlanmasını ikinci plana atıyordu. Dahası, akademik dizinlerde taranma sebebiyle daha akademik yazılara ağırlık vermek liberalizmle ya da gündemin liberal açıdan değerlendirilmesiyle bağlantısı oldukça silik olan yazılara yer vermeyi de beraberinde getirebilecekti. Bu durumda, Tanel Demirel’in ifade ettiği üzere, *Liberal Düşünce* herhangi bir sosyal bilimler dergisinden farksız olma riskiyle karşı karşıya kalacaktı.¹²

Dergi 2018’deki 89. sayısından bu yana TR-Dizin’de taranmaktadır. Bilişildiği üzere TR-Dizin akademik atama ve yükseltmelerde dikkate alınan

11 Hatta LDT, yıllık “Liberal İktisatçılar Kongresi” ve “Siyaset Bilimciler ve Hukukçular Kongresi” uygulamalarına aynı saiklerle son verdi ve 2006 yılında “Liberal Düşünce Kongresi”ni gerçekleştirdi. *Liberal Düşünce Kongresi* pandemi gibi sebeplerle bazı aralar vermiş olsa da her yıl Türkiye’nin her yerinden, siyaset, hukuk, iktisat, eğitim, psikoloji gibi alanlarda çalışan liberal akademisyen, eğitimci, siyasetçi, öğrenci ve sivil toplum örgütü temsilcilerini bir araya getiriyor. Bkz: <http://www.liberal.org.tr/sayfa/kat.php?kat=1&akat=2> (20.04.2024).

12 Bu riske Atilla Yayla da işaret etmektedir (Yayla, 2020: 195). Tanel Demirel, *Liberal Düşünce’de yayınlanan yazılan dört kategoriye ayrılmaktadır*: 1) Çeviriler 2) Liberal düşünce geleneği tanıtan teorik, tasvirî telif yazılar 3) Türk siyaseti ve toplumunu liberal perspektiften değerlendiren yazılar 4) Liberalizm ve Türkiye ile bağlantısı güçlü olmayan tarih, iktisat, kamu yönetimi, sosyoloji gibi alanlarda çalışan akademisyenlerin yazılan. Demirel gerekli özen ve kararlılık gösterilmezse derginin “sadece atama ve yükseltmelerdeki yayın şartını doyumak için yazılmış makalelerin olduğu sıradan ulusal hakemli dergilerden birine dönüşme” riskiyle karşı karşıya olduğunu vurgulamakta; ikinci ve üçüncü kategorideki yazıların çoğaltılmasıyla etkisini sürdürüp arttırabileceğini ifade etmektedir (2020: 197-98).

esas dizindir. Dolayısıyla, liberalizmin tanıtılması ve tartışılmasından ziyade akademik kariyer hedeflerini ve akademik disiplinin gereklerini ön plana alan yazıların bu dönemde dergide önemli artış gösterdiğini tespit edebiliriz. Çağlar Yılmaz'ın vurguladığı üzere, liberal temalar, liberal felsefe ve siyasi iktisadi özgürlüklere dokunmayan yazılar yayınladığı oluyor. Ancak bu, *Liberal Düşünce*'nin misyonu ve vizyonundan tamamen uzaklaştığı anlamına gelmiyor. Dergide, liberalizmle eleştirel de olsa bir ilişki kurmayan, tümüyle illiberal perspektifleri savunan yazılara yer verilmiyor (Çağlar Yılmaz, 2024). Bunun yanında, eskiye göre azalmış olsa da, yorum yazılarına yer vermeye devam ediliyor.

Liberal Düşünce'nin Türk Fikir Hayatına Yaptığı Katkılara Yakından Bakış

Derginin 25. yılını kutlarken yazdığı yazıda Atilla Yayla, şu ifadeleri kullanmaktaydı: “Dergide telif ve çeviri 1500 civarında yazı yayınlandı. Bunun az buz bir miktar olmadığı ortada. ... Türkiye'nin fikir hayatı birçok konudan ve yazardan dergide yayınlanan yazılar sayesinde haberdar oldu.” (Yayla, 2020: 193) Yayla'nın işaret ettiği üzere dergi, benzer bir misyonu taşıyan başka dergilerin olmaması karşısında liberalizmin tanıtılmasında öncü rolü oynadı. Tüm yazıları okuyarak bir çıkarım yapmak, Yayla'nın da işaret ettiği ve bugün aradan geçen 13 sayıyla daha da artmış olan yazı sayısı sebebiyle, çok daha uzun vadeli bir çalışmayı gerektirse de *Liberal Düşünce*'nin ele aldığı konular bakımından Türk Fikir Hayatına yaptığı katkıları, sayıların başlıklarından anlamak mümkündür. Dergi, yayın hayatına başladığı “Neden Liberalizm?” başlıklı sayısından bu yana -son birkaç yıl istisna tutulacak olursa- bir dosya ile, gündemle çıktı. Elbette ki sayıdaki bütün yazılar, o sayının başlığını taşıyan gündemle ilgili olmayabiliyordu. Fakat *Liberal Düşünce* sayılarının çoğunda, sayı başlığında işaret edilen konuyla ilgili önemli birkaç yazı bulunuyordu.

Sayı başlıkları üzerinden baktığımızda, derginin ele aldığı konular, ilk sayıdan itibaren amaçlandığı şekliyle iki kategoride ele alınabilir. Bu iki kategori, esasen *Liberal Düşünce*'nin fikir hayatına yaptığı katkıları da ortaya koymaktadır. Bu kategorilerden ilki, “liberal perspektifi tanıtmak ve tartışmak”, diğeri ise “Türkiye'nin temel sorunlarını liberal perspektiften ele almak” olarak ifade edilebilir.¹³

13 Bu iki kategorideki sayıların konu olarak tasnifi için Tablo 1 ve Tablo 2'ye bakınız.

Liberal Perspektifi Tanıtmak ve Tartışmak

Dergicilik faaliyetinin Türkiye’de önemli ölçüde geliştiğini söylemek mümkündür. Geçmişten günümüze, popüler ya da akademik, farklı biçimlerde pek çok dergiyle karşılaşılmaktadır. Özellikle 80’lerden itibaren daha da artan bu dergicilik faaliyeti, çoğunlukla toplumcu-devletçi bir bakış açısını yansıtmaktaydı (Yılmaz, 2024).

Elbette ki bu faaliyet fikir hayatımıza zenginlik kattığı için önemlidir fakat fikir tarihinin en önemli akımlarından biri olan liberalizm -kapsamlı ve sürekli olmayan bazı çalışma ve tercümelemler bir tarafa bırakılırsa- dergicilik faaliyetindeki çeşitlilik yelpazesinde ciddi biçimde eksikti (Yılmaz, 2024). *Liberal Düşünce*’nin ilk editörlerinden Melih Yürüşen bu eksikliği, başka bir ifadeyle liberalizmin yaygın şekilde dillendirilmesi ve bu çerçevede *Liberal Düşünce* gibi bir derginin görece geç ortaya çıkmasını, “entelektüel alanda kolektivist düşünce yapılarının hegemonya kurmuş olması”na bağlamaktadır. Yürüşen’e göre, devletçilik hem resmi ideolojinin hem de bu yaygın kolektivist zihniyetin vazgeçilmez bir unsuru olduğu için, fikir hayatında liberalizme karşı zımni bir işbirliği ortaya çıkmıştı ve bu durum liberalizmin layık olduğu ilgiyi görmesine engel olmuştu (1996: 113). Bu bağlamda *Liberal Düşünce*, dergicilik faaliyetindeki eksik rengi belirgin bir biçimde tamamlayarak, süregelen bu faaliyete önemli bir derinlik kazandırmıştır (Yılmaz, 2024).

Bu noktada çevirilerin oynadığı önemli rolden bahsetmek gerekir. 2010’lara kadar olan sayılarda çeviriler önemli bir yer kaplamış ve her sayıda birkaç çevirinin yer alması sağlanmıştır. Böylece liberalizmin çeşitli versiyonlarıyla ilgili kritik makaleler, Türk fikir hayatına *Liberal Düşünce* vasıtasıyla tanıtılmıştır. Bu, derginin en uzun süre editörü olan Atilla Yayla’nın liberalizme meraklı fikir insanlarını çeviriye teşvik etmesiyle mümkün olmuştur (Demirel, 2024). Çeviriler sayesinde *Liberal Düşünce* dünyadaki tartışmaları güncel olarak Türkiye’ye de taşıdı. Bu yönüyle dergi dünya, özellikle de Batı’daki fikir hayatı ile Türkiye’deki entelektüel hayat arasında bir köprü işlevi görmüştür (Yılmaz, 2024). Bu, *Liberal Düşünce*’nin, diğer pek çok dergiden farklı olarak, uluslararası bir dergi olmasıyla mümkün olmaktadır. Derginin yayın danışma kurulunda yer alan ve alanında dünya çapında tanınmış kişiler, derginin yayın faaliyetine önemli katkılar sağlamaktadır (Yayla, 2024).

Liberal Düşünce liberalizmin teorik anlamda detaylı olarak işlendiği, örneğin “Neden Liberalizm (Sayı 1)”, “Liberalizm, Müsamaha ve Medeniyet (Sayı 30-31)”, “Liberalizm Tartışmaları (Sayı 56)” gibi sayılar yapmış, yazılar yayınlamıştır. Dergi, liberal teorinin çeşitli zenginliklerini Türk düşün haya-

tına sunarken, dışarıdan bakıldığında marjinal gibi görünebilecek “Avusturya İktisat Okulu (Sayı 59-60)”, “Şikago İktisat Okulu (Sayı 65)” gibi konulara değinmekten de geri durmamıştır. (Çağlar Yılmaz, 2024) Keza dergi, liberalizmin iktisadi boyutunu da ihmal etmeden yoğun bir şekilde incelemiştir¹⁴. Piyasa ekonomisini bu denli kuvvetli ve saf haliyle savunan bir dergiye, Türkiye’deki dergiler yelpazesinde rastlamak zordur (Yayla, 2024).¹⁵

Bunların yanında örneğin devlet, medeniyet, küresel ısınma, bürokrasi, gibi bazı kavram ya da kurumları liberal perspektiften ele alan sayılar da yapılmıştır (Örneğin bkz.: Tablo 1). Örneğin Türk fikir hayatında sosyalizmin eleştirilmesi konusundaki eksikliği doldurmak açısından *Liberal Düşünce* önemli işler yapmıştır. Dergiler yelpazesinde, sosyalizme yönelik eleştirilere yeterince rastlanmıyordu. Özellikle ekonomide devlet müdahalesinin talep edilmesi, devletleşmenin vurgulanması anlayışı, sosyalistlerin yanında, diğer fikir akımlarını temsil eden dergilere de hakimdi. Bunun yanında sosyalizmi bütüncül bir ideoloji olarak reddeden, tarihsel olarak sorgulayan yazılara da az rastlanıyordu. Bu bakımdan fikir hayatında sosyalizmin önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir (Yılmaz, 2024; Çağlar Yılmaz, 2024). *Liberal Düşünce*, “Sosyalizm (Sayı 33)”, “2008 Büyük Çöküşü: Bir Sosyalist Hesaplama Hatası (Sayı 72)” ve “Ekim Devriminin 100. Yılında Sosyalist Devrimin Anlamı ve Sonuçları (Sayı 88)” gibi sayılarla bu etkiyi kırmaya çalışmıştır. Benzer şekilde, Fransız Aydınlanması’nı eleştiren ve İskoç Aydınlanması’nı ön plana çıkaran sayısı (Aydınlanma (Sayı 37)), Türk fikir hayatında hâkim olan Aydınlanmacı anlayışa alternatif bir yaklaşım getirmiştir (Çağlar Yılmaz, 2024).

Türkiye’nin Temel Sorunlarını Liberal Perspektiften Ele Almak

Liberal değerleri tanıtmak yanında, *Liberal Düşünce*’nin Türk Fikir Hayatı’na yaptığı diğer bir önemli katkı, liberalizmin temel özelliklerini Türkiye’nin temel problemlerine uygulayarak bunun yeni kapılar açabileceğini ortaya koymak olmuştur (Demirel, 2024). Bu çerçevede CHP ve Kemalizm, Kürt meselesi, alevi meselesi, siyasi yolsuzluk gibi geçmişten gelen yapısal sorunları ele alan sayılar yayınlanmıştır (Bkz.: Tablo 2).

Bu kapsamda değerlendirilebilecek sayılar arasında öne çıkan konulardan biri Anayasa tartışmaları olmuştur. Anayasa Mahkemesi’nin uzun yıllar başkanlığını yapan Zühtü Arslan ve Anayasa Mahkemesi üyesi Yusuf Şevki

14 Tablo 1’deki, “liberal iktisadiyat” ve “piyasa” sütunlarına bakınız.

15 Öyle ki, Özlem Çağlar Yılmaz, bazen bu durumun, sosyal bilimlerin diğer alanlarında çalışanlar arasında -dergide kendilerine yer bulmakta zorlanmaları sebebiyle- rahatsızlıklara bile sebep olduğu anekdotunu paylaşmaktadır. *Piyasa* dergisinin ortaya çıkış sürecinde bu durum da etkili olmuştur (Çağlar Yılmaz, 2024).

Hakyemez'in pek çok yazısı *Liberal Düşünce*'de yer almıştır.¹⁶ Yine o dönem Anayasa Mahkemesi'nin başörtüsü ve parti kapatma kararları ile ilgili sert yazılar, başkanlık sistemi ile o dönem az rastlanan görüşler *Liberal Düşünce*'de kendine yer bulmuştur. “Yeni Anayasaya Liberal Bakış (Sayı 66)” sayısında, yeni anayasada uyulması gereken ilkeler konusunda LDT'nin kurumsal görüşü yayınlanmıştır (LDT, 2012: 5-8). *Liberal Düşünce*, yolsuzluk¹⁷, meslek odaları¹⁸, eğitim¹⁹, alevi sorunu²⁰ gibi bazı başka bazı konularda da reform önerileri ve raporlara yer veren sayılar yapmıştır.

Derginin Türkiye'ye dair ele aldığı en önemli konulardan biri din ve vicdan hürriyeti olmuştur. Bunda derginin 28 Şubat sürecinde yayın hayatına başlaması da etkili olmuştur. Bilindiği üzere, bu süreçte en çok öne çıkan problem din ve vicdan hürriyetine yönelik sınırlamalar; bu çerçevede özellikle başörtüsü yasaklarıydı (Demirel, 2024).²¹ Bu bağlamda *Liberal Düşünce* genel olarak insan haklarıyla ilgili temalara sıklıkla yer vermiştir. AİHM, Anayasa Mahkemesi, siyasi özgürlükler gibi konular yanında, serbest teşebbüs hürriyeti ve özel mülkiyet gibi insan haklarının ekonomiyi ilgilendiren boyutlarıyla ilgili önemli yazılar kaleme alınmıştır (Yayla, 2024). Keza insan hakları, kültürel farklılıkları görmezden gelmeyen bir perspektifle savunulmuştur; *Liberal Düşünce* etnik ve din farklılıklarına hoşgörüyü esas alan yaklaşımla, Kürt ve Alevi meselesi gibi Türkiye'nin geçmişten gelen problemlerinin daha rahat tartışıldığı bir platform olagelmıştır (Yayla 2024; Yılmaz, 2024).²²

Bunların yanında *Liberal Düşünce*, son birkaç yıldaki akademik ağırlıklı yayın politikası bir tarafa bırakılacak olursa, günceli yakalayan bir dergi olmuştur. Elbette ki üç ayda bir yayınlanan bir derginin günceli tümüyle kucaklanması beklenemez, bu gerekli de değildir. Öte yandan, başörtüsü sorunu, parti kapatma, başkanlık sistemi, sığınmacılar, 15 Temmuz darbe teşebbüsü gibi Türk siyasal tarihinde görmezden gelinemeyecek konuları ele alan sayılar, dergi külliyatında kendine önemli yer bulmuştur (Bkz.: Tablo 2).

16 Bu yazılar için bkz.: Arslan, 2002: 19-30; Arslan, 2001: 14-22; Arslan, 2005: 45-54; Arslan, 2003: 25-40; Arslan, 2001: 5-14; Hakyemez, 2010: 61-68; Hakyemez, 2008: 99-102; Hakyemez, 2001: 74-92.

17 “Siyasal Yozlaşma” adını taşıyan 20. sayıda Tanel Demirel başkanlığında bir grup tarafından hazırlanan “Türkiye’de Siyasal Yolsuzluk Olgusu” başlıklı bir rapor yayınlanmıştır. Bkz.: Demirel (2000: 27-48).

18 Bkz.: “Eğitim Reformu (Sayı 76)”

19 Bkz.: “Meslek Odaları, Kürtaj ve Eğitim Reformu (Sayı 67)”

20 “Türkiye’nin Demokratikleşmesi ve Alevi Talepleri Tespit ve Öneri Raporu” için bkz.: “Türkiye’nin demokratikleşmesi ve Alevi Talepleri (Sayı 73-74)”

21 Bu çerçevede “Başörtüsü, Anayasa Mahkemesi ve Laiklik” başlıklı 9. sayı; “CHP ve Kemalizm” başlıklı 36. sayı; “Parti Kapatma, AİHM ve Türkiye” başlıklı 23. sayı incelenebilir.

22 Tablo 2’deki Kürt ve Alevi sorunu sütununa bakınız.

Fikir İnsanı Yetiştirme

“*Liberal Düşünce* insan kaynağı yetiştirmede bir okul işlevini de üstlendi. Derginin editörleri bu işte ilk tecrübelerini yaşadı. Sayıları editörlerin sayısını birkaç kat aşan yardımcı editörler de öyle. Bunlar bir dergi nedir, dergi nasıl hazırlanır gibi konularda muazzam bir tecrübe edinme imkânı buldu. Benzer bir şey sayfa düzeni, tashih gibi işlerle uğraşan insanlar için de söylenebilir. Kısaca, hemen her dergi gibi *Liberal Düşünce* de, fakat her dergiden daha fazla, insan yetiştiren bir okul olarak işledi, işliyor...” (Yayla, 2020: 193)

Belli amaçlarla yola çıkan *Liberal Düşünce*'nin hiçbir zaman dar bir siyasi misyonu olmamıştır. Elbette ki liberalizmi tanıtmaya amacı taşıdığı için, derginin siyasi bir misyonu olmadığı söylenemez. Fakat Tanel Demirel'in ifade ettiği üzere, *Liberal Düşünce*'nin, örneğin “Yön”, “Devrim”, “Praksis” dergileri gibi dar bir propagandist bir tarafı olmamıştır. Dergi, siyasi yelpazedeki herkese “Türkiye'nin sorunları için böyle liberal çözümler de mümkün, bunları da düşünün, kendi illiberal yaklaşımınızı ne kadar törpülerseniz o kadar iyi” gibi bir yaklaşımı sergileyegelmiştir. Derginin misyonu çok daha geniş kapsamlı ve uzun solukludur; hedefi, liberalizmin tüm renklerini içine alan bir çeşitliliği yansıtan fikir insanları yetiştirebilmek gibi daha esnek, geniş kapsamlı bir hedeftir (Demirel, 2024).

Alim Yılmaz'ın vurguladığı üzere, dergi, liberalizm alanında nitelikli ve istikrarlı bir yayın faaliyeti izleyerek liberal fikirlerin savunulmasını bir değer haline getirmiştir (Yılmaz, 2024). Liberaller için bir yayın organının 30 yıla yakın istikrarlı yayın faaliyetini başarıyla sürdürmesi, bu ideolojiyle ilgili fikir insanlarına inanç ve güven vermiştir (Yayla, 2024). Böyle bir platformun ortaya çıkması, liberal teoriye ilgisi olan akademisyenleri *Liberal Düşünce*'de yayın yapmaya teşvik etmektedir. Günümüzde de *Liberal Düşünce* Türkiye'nin her yerinden akademisyenlerin ulaşabildiği akademik bir dergi olarak faaliyetini sürdürmektedir (Yılmaz, 2024).

Bu, pek çok fikir insanının *Liberal Düşünce* sayesinde liberal fikirlerle tanışmasını mümkün kılmıştır. Dolayısıyla derginin eğitici bir işlevi de vardır. Bu işlevde hakemlik süreçlerinin de önemli etkisi olduğu söylenebilir. Hakemlik süreci, dergiyi yakından tanımaya vesile de olabilmektedir. Hakemlerin revizyonları, dergi editoryal kadrosuyla iletişim, LDT çevresiyle ve liberal fikriyatla ünsiyet kazanmayı beraberinde getirebilmektedir (Demirel, 2024).

Burada belki de akademik dizinlerin olumlu etkisinden de söz etmek gerekir. Çünkü *Liberal Düşünce*, LDT'nin varlık sebebinin/fonksiyonunu gerçekleştirmeye aracı olurken, TR-Dizin'in getirilerinden de yararlanabil-

mektedir. LDT Türkiye’de bir entelektüel kaynak oluşturmak, fikir insanların yetişmesini sağlamak için ortaya çıkmıştır. Bu amaçlara ulaşmak için okuma-tartışma programı, eğitim seminerleri gibi pek çok şey yapılabilir. Ancak TR-Dizin’in cazibesinden yararlanarak yeni fikir insanları ve akademisyenlerle tanışmak, dergiye gönderilen yazıları LDT çevresinde yetişmiş akademisyenlerden oluşan hakemlerin değerlendirmesi, dizinde taranmanın LDT’nin amaçları açısından verimli unsurlardır. Hakemler bir makaleye genel yapısı, çerçevesi, kurgusu, kaynakçası, argümantasyonu, ulaştığı sonuçları itibariyle liberal perspektiften önerilerde bulunuyorsa ve yazar da bunların üzerinde çalışıyorsa, bu akademik dizinlerin LDT’nin amaçları açısından önemli bir fonksiyon yerine getirdiği anlamına gelir. Bu süreç, fikir insanların yetişmesine katkıda bulunmanın yöntemlerinden biri olarak görülebilir (Çağlar Yılmaz, 2024).

Özetle, *Liberal Düşünce*’nin başarılarından ve Türk entelektüel hayatına yaptığı katkılardan bir diğeri, çevresinde bir akademisyen/fikir insanı ağı oluşturmastır (Yılmaz, 2024). Dergi çevresinde bir fikir ağı oluşturulabilmesi, *Liberal Düşünce*’nin kapalı bir cemiyetin ya da partinin enstrümanı gibi faaliyet göstermemesi sayesinde mümkün olmuştur (Yayla, 2024; Yılmaz, 2024; Demirel, 2024). Zaten fikir insanların buluşturmak, liberalizme meraklı akademisyenleri teşvik etmek amacıyla faaliyet gösteren LDT ve bu amaçlar çerçevesinde yayın yapan *Liberal Düşünce*’nin, aksi bir tutum alması düşündürülemezdi. LDT çevresinden olan ya da olmayan pek çok kişi felsefeden finansa çeşitli konuları, hem dünyadaki hem de Türkiye’deki sorunları tartışarak mukayeseli analizler yapan yazılarıyla, akademik bir ciddiyet ve nitelikte ele alma fırsatını bulabilmiştir (Yılmaz, 2024). Bugün de *Liberal Düşünce* liberalizme meraklı pek çok akademisyenin yazılarını yayınlamak istediği bir dergi. Derginin bu yönü, LDT insan ağının genişlemesine de büyük katkı sağlıyor.

Sonuç Yerine: Liberal Düşünce Gelecekte Neler Yapmalı?

“Liberal” sıfatının pejoratif imalarla kullanıldığı bir toplum ve zamanda, bu sıfatı inatla ve çekinmeden benimseyen ilk dergi olma özelliğini taşıyan *Liberal Düşünce*, çıktığında Türkiye’de alanında tekti; günümüzde ise liberalizmin ana/merkez mecrası haline gelmiştir. *Liberal Düşünce*, gerek Türkiye siyasetine gerekse liberal teoriye ilişkin oluşturduğu külliyatla, liberalizm alanında ihmal edilemeyecek bir kaynaktır (Yayla, 2024; Yılmaz, 2024). Bu bakımdan *Liberal Düşünce*’nin en önemli katkısı, liberal perspektifin istikrarlı ve yetkin bir biçimde dile getirilmesi konusunda Türk fikir hayatındaki boşluğu doldurması olmuştur.

Liberal perspektifi Türkiye'ye tanıtmak ve Türk siyasetini bu perspektiften ele almak misyonuyla yayın hayatına başlayan *Liberal Düşünce* yakın zamana kadar bu "misyon dergisi" özelliğini korumuştur. Bu çerçevede dergi, bir taraftan iktisadi ve siyasi yönleriyle liberal teoriyi yoğun bir şekilde işlerken, diğer taraftan Türkiye gündeminde öne çıkan konuları yakalamaktan geri durmamıştır.

Öte yandan, gerek sayıların yakından incelenmesi, gerekse bu çalışma için yapılan görüşmeler, dizinlerde taranma süreci sonrasında, derginin "misyon dergisi" olma yönünün zayıflamakta olduğunu göstermektedir.²³ Dergi, daha ziyade bir "akademik dergi" hüviyetine bürünme sürecine girmiş görünmektedir. *Liberal Düşünce*, entelektüel yaşamımızda kapladığı kendine özgü yeri korumak için misyon dergisi olma yönünü eskiden olduğu gibi daha çok ön plana çıkarmalıdır.²⁴ Bu, akademik yazılara yer vermemek gerektiği, akademik dizinlerden çıkmak gerektiği anlamına gelmez. Dizinlerde taranmanın yukarıda ifade edilen faydalarından yararlanılmalıdır. Hatta Alim Yılmaz'ın vurguladığı üzere, "Türkiye ve dünyadaki fikri gelişmeler arasında köprü görevi gören" derginin, bu uluslararası niteliğini arttırmak amacıyla uluslararası dizinlerde taranma amacına ağırlık verilebilir. Ancak dizinlerin bu getirilerinden yararlanırken, akademik-hakemli yazılarda derginin perspektifini ve amacını ön plana almak (liberal temalarla ilişkisi zayıf yazılara yer vermemek), hakem ve editör süreçlerinde titiz davranmak son derece önemlidir. Diğer yandan, akademik indekslerde taranıyor olmak, hakemsiz yorum yazılarına yer vermeye de engel değildir. *Liberal Düşünce*'nin, gelecekte eski sayılara dönüp bakan ve Türkiye'deki olayları belli bir perspektifle okumak isteyenlere, tarihi ışık tutacak bir dergi haline gelmesi açısından akademik yazılarla yorum yazılarının dengesini kurması gereklidir (Çağlar Yılmaz, 2024; Yayla, 2024).

Bu bağlamda, *Liberal Düşünce* Türkiye gündemini iskalamamalı, zamanında başörtüsü, parti kapatma, başkanlık sistemi tartışmaları, Avrupa Birliği süreci, Anayasa tartışmaları, 28 Şubat Süreci gibi konularda yaptığı gibi, Türkiye'nin sorunlarına bugün de liberal perspektiften çözüm önerileri sunmalıdır. 2002 sonrasında önemli iyileşmelere liderlik etmiş olsa da Türkiye'deki siyasal iktidar, gerek iktisadi gerekse siyasal açıdan, son yıllarda liberal değer-

23 Tanel Demirel, Özlem Çağlar Yılmaz ve Atilla Yayla bu hususa dikkat çekmektedirler (Demirel, 2024; Çağlar Yılmaz, 2024; Yayla, 2024).

24 Bu çerçevede şu şekli ayrıntıya işaret etmek elzemdir: Derginin sayılarının büyük çoğunluğunda olduğu gibi, bugün de sayılar belli bir başlıkla çıkmalıdır ve bütün yazılar olmasa da o başlık altında gruplanabilecek yazılara yer verilmelidir.

lerden gözle görünür bir biçimde uzaklaşmaktadır. Dolayısıyla hem iktisadi hem de siyasal açıdan ele alınmaya muhtaç birçok konu vardır; Türkiye siyaseti, liberal perspektiften getirilen önerilere ihtiyaç duymaktadır. 30 yıla yaklaşan birikimiyle *Liberal Düşünce* bunu yapacak en yetkin ve etkili yayın organıdır. Böyle bir yayın politikası derginin özgün misyonunu korumaya da faydalı olacaktır. Bu da liberal teoriye ilgi duyan daha çok akademisyenin derginin oluşturduğu fikir insanı ağına katılmasını sağlayacaktır.²⁵

25 Alim Yılmaz, bu ağı genişletmek için workshoplar, uluslararası toplantılar, paneller gibi faaliyetlerin dergi adıyla, iş birliklerinden de yararlanarak yapılabileceğini vurgulamaktadır. Yılmaz'a göre böylece dergi, önce Türkiye'de başlayıp sonra uluslararası bazı faaliyetlerin odağı haline getirilebilir (Yılmaz, 2024). Diğer yandan Tanel Demirel, bugüne kadar başanyla yerine getirdiği liberal perspektifi tanıtmak ve fikir insanı yetiştirmek misyonlarına ilaveten, *Liberal Düşünce*'nin gelecekte daha farklı bir soru üzerine düşünmesi gerektiğini vurgulamaktadır: "Bizim toplumumuz için liberalizm ne anlama gelir?" Demirel'e göre Batı liberalizminin eleştiriyeye açık yönleri, batı liberallerinin batı-dışı dünyaya bakışları, batı-dışı dünyada liberal olmak gibi konulara gelecekte daha fazla ağırlık verilebilir. Demirel bu bağlamda şunu ifade etmektedir: "Liberalizmi tanıtmamın ötesine geçen, Türkiye için iyi düşünülmüş iyi hesaplanmış, taklitçi olmayan, güç dengelerini dikkate alan stratejiler üzerinde düşünme zamanı geldi." (Demirel, 2024)

TABLO 1: Liberal perspektifi tanıtmak ve tartışmak kategorisindeki sayıların konu bakımından sınıflandırılması

Liberalizm	Piyasa	Liberal İktisadiyat	İnsan Hakları	Özgürlükler, Demokrasi, Hukuk	Küreselleşme	Eğitim	Devlet	Sosyalizm	Siyaset Bilimi
Sayı 1: Neden Liberalizm?	Sayı 3: Din, Hukuk Devleti Serbest Piyasa	Sayı 18: Girişimcilik Refah ve İktisadi Gelişme;	Sayı 12: İnsan Hakları, Egemenlik, Güvenlik ve Hukuk;	Sayı 55: Din Özgürlüğü	Sayı 7: Postmodernist Önermeler ve Küreselleşme	Sayı 21: Eğitim, Özgürlük ve Refah	Sayı 41-42: Devlete Farklı Bir Bakış;	Sayı 33: Sosyalizm;	Sayı 34: Muhafazakarlık;
Sayı 30-31: Liberalizm, Müsamaha ve Medeniyet;	Sayı 4: Piyasa Ekonomisi, Ahlak ve Liberalizm	Sayı 59-60: Özgür Toplumun Ekonomisi Avusturya İktisat Okulu;	Sayı 15: İnsan Hakları, Siyasi Özgürlükler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi;	Sayı 27: İfade Hürriyeti, Küreselleşme Karşıtlığı, Liberal Felsefe	Sayı 27: İfade Hürriyeti, Küreselleşme Karşıtlığı, Liberal Felsefe	Sayı 49: Eğitim, Piyasa ve Devlet;	Sayı 61-62: Birey ve Devlete Üzerine Yeniden Düşünmek;	Sayı 72: 2008 Büyük Çöküşü: Bir Sosyalist Hesaplama Hatası;	Sayı 35: Faşizm;
Sayı 56: Liberalizm Tartışmaları;	Sayı 19: IMF, Bürokrasi, Piyasa Ekonomisi	Sayı 65: Şikago İktisat Okulu	Sayı 43: Haklar, Özgürlük, Piyasa;	Sayı 53-54: Mülkiyet ve Felsefi Temelleri;	Sayı 32: Demokrasi ve Küreselleşme;		Sayı 95: İmparatorluk Özel Sayısı;	Sayı 88: Ekim Devriminin 100. Yılında Sosyalist Devrimin Anlamı ve Sonuçları;	Sayı 37: Aydınlanma;
Sayı 64: Amerikan Liberalizmi vs. Klasik Liberalizm;	Sayı 43: Haklar, Özgürlük, Piyasa;		Sayı 29: Savaş, Hukuk ve İnsanlık;	Sayı 38-39: Çoğulculuk ve Demokrasi;					Sayı 47-48: Küresel Isınma;
Sayı 69-70: Liberalizm ve...	Sayı 3: Din, Hukuk Devleti, Serbest Piyasa			Sayı 32: Demokrasi ve Küreselleşme;					Sayı 97: Ortadoğu: Barış Demokrasi ve Özgürlükler;
	Sayı 49: Eğitim, Piyasa ve Devlet;			Sayı 97: Ortadoğu: Barış Demokrasi ve Özgürlükler;					
				Sayı 3: Din, Hukuk Devleti, Serbest Piyasa					

Anayasa	İnsan Hakları	Siğınmacılar	Demokrasi ve Sivil Toplum	Avrupa Birliği	LDT/LDD Üzerine	Siyasal Partiler	Kürt & Alevi Sorunu	15 Temmuz	Reform Önerileri
Sayı 2: Başkanlık Sistemi Tartışmaları	Sayı 5: İslam ve İnsan Hakları, Yeni Dünya Düzeni;	Sayı 81: Türkiye'ye Gelişlerin Beşinci Yılında Mülteçiler,	Sayı 14: Seçimler ve Demokrasi Tartışmaları;	Sayı 17: Avrupa'ya Doğru;	Sayı 28: Liberal Düşünce Liberal Düşünceye Bakıyor;	Sayı 8: Liberal Demokrat Parti;	Sayı 41-42: Devlete Farklı Bir Bakış;	Sayı 33: Sosyalizm;	Sayı 34: Muhafazakarlık;
Sayı 9: Başörtüsü, Anayasa Mahkemesi ve İnsan Hakları;	Sayı 23: Parti Kapatma AİHM ve Türkiye;	Sayı 82: Siğınmacılar Dosyası,	Sayı 6: Özgür Toplum, Demokrasi ve Çeşitlilik;	Sayı 24: AB Sürecinde İfade Özgürlüğünü Yeniden Düşünmek;	Sayı 68: LDT 20 Yaşında;	Sayı 22: Siyasi Partiler ve Demokrasi;	Sayı 61-62: Birey ve Devlet Üzerine Yeniden Düşünmek;	Sayı 72: 2008 Büyük Çöküşü: Bir Sosyalist Hesaplama Hatası;	Sayı 35: Faşizm;
Sayı 16: Anayasa Tartışmaları	Sayı 51-52: Ekonomik Kriz- Başörtüsü Yasağı;	Sayı 80: Göç, Siğınmacılık ve Özgür Toplum,	Sayı 10-11: Sivil Toplum, Liberalizm ve Türkiye;	Sayı 40: Avrupa, Medeniyet ve Türkiye;	Sayı 32: Demokrasi ve Küreselleşme;		Sayı 95: İmparatorluk Özel Sayısı;	Sayı 88: Ekim Devriminin 100. Yılında Sosyalist Devrimin Anlamı ve Sonuçları;	Sayı 37: Aydınlanma;
Sayı 57-58: Türkiye'nin Anayasa Sorunları;	Sayı 13: Türk Dış Politikası'nda Demokrasi, İnsan Hakları ve Kimlik Tartışmaları		Sayı 20: Siyasal Yozlaşma;	Sayı 38-39: Çoğulculuk ve Demokrasi;					Sayı 47-48: Küresel Isınma;
Sayı 66: Yeni Anayasaya Liberal Bakış;			Sayı 71: Farklılıklar, Cumhuriyetçilik, Gezi Parkı;	Sayı 45-46: Özgür Toplumun Felsefesi- Avrupa Birliği ve Türkiye;			Sayı 63: Kabuğunu Kırmaya Çalışan Bir Ülke: Türkiye;		

Kaynakça

- Akın, Şeyma (2018). 28 Şubat Sürecinde Liberal Düşünce Topluluğu. *Liberal Düşünce*, 89, ss. 7-23.
- Arslan, Zühtü (2001). Anayasa Mahkemesinin Siyasal Partiler Politikası: "Ve çağrı"nda "Ya-ya da"cı Yaklaşımın Anakronizmi Üzerine bir Deneme. *Liberal Düşünce*, 22, ss. 5-14.
- Arslan, Zühtü (2001). İfade Özgürlüğünün Sınırlarını Yeniden Düşünmek: 'Açık ve Mevcut Tehlikelerden Tehlikeleri. *Liberal Düşünce*, 24, ss. 14-22.
- Arslan, Zühtü (2002). Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasamın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler. *Liberal Düşünce*, 27, ss. 19-30.
- Arslan, Zühtü (2003) Liberal Demokrasilerin Zor Zaman Krizi ve İfade Özgürlüğü, *Liberal Düşünce*, 32, ss.25-40.
- Arslan, Zühtü (2005). Jüristokratik Demokrasi ve Laiklik: Türk Laikliğinin Siyasal İşlevi Üzerine, *Liberal Düşünce*, 38-39, ss. 45-54.
- Çağlar Yılmaz, Özlem (2024) ile 19.03.2024 tarihinde yapılan mülakat.
- Demirel, Tanel (2000). Türkiye'de Siyasal Yolsuzluk Olgusu. *Liberal Düşünce*, 20, ss. 27-48.
- Demirel, Tanel (2020). 100. Sayı Münasebetiyle Liberal Düşünce Dergisi Hakkında Bir Değerlendirme. *Liberal Düşünce*, 100, ss. 197-199.
- Demirel Tanel (2024) ile 05.04.2024 tarihinde yapılan mülakat.
- Erdoğan, Mustafa (1996). Bu Dergi. *Liberal Düşünce*, 1, ss. 1-3.
- Erdoğan, Mustafa (2005). Liberalizm ve Türkiye'deki Serüveni. *İçinde: Tamıl Bora, Murat Gültekinçil, Murat Yılmaz (ed.) Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Liberalizm*, ss. 23-40.
- Erdoğan, Mustafa (2001). Fazilet Partisini Kapatma Kararı Işığında Türkiye'nin Anayasa Mahkemesi Sorunu. *Liberal Düşünce*, 23, ss. 36-40.
- Hakyemez, Yusuf Şevki (2001). İki Binli Yıllarda Militan Demokrasinin Güncelliği Federal Almanya, Avusturya ve Türkiye Örnekleri. *Liberal Düşünce*, 22, ss. 74-92.
- Hakyemez, Yusuf Şevki (2008). Üniversitelerde Kanunsuz Kıyafet Yasağı. *Liberal Düşünce*, 52, ss. 99-102.
- Hakyemez, Yusuf Şevki (2010). Anayasa Değişikliklerinin Yargısal Denetimi ve Anayasa Mahkemesi'nin Anayasaya Aykırı İçtihadı. *Liberal Düşünce*, 58, ss. 61-68.
- <http://www.liberal.org.tr/sayfa/kat.php?kat=1&akat=2> (20.04.2024).
- <https://web.archive.org/web/20021029180933/http://www.liberal-dt.org.tr/at/at-davadilekcesi.htm> (19.04.2024).
- <https://www.yenisafak.com/gundem/anayasa-mahkemesini-elestirmek-60-bin-ytl-2697194> (20.04.2024).
- Kaya, Yakup ve Yücer, Rezzan (2019). Türkiye'de Liberalizm Hareketlerine Öncü Bir Model Olarak Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti (1947-1950). *Tarih Okulu Dergisi*, 12 (38), ss. 611-63.
- LDD (2002), Basın Açıklaması, 9 Ocak 2002. Bkz.: <https://web.archive.org/web/20020612110408/http://www.liberal-dt.org.tr/at/at-aciklama.htm> (19.04.2024).
- LDT (2012). Türkiye'nin Yeni Anayasası için Temel İlkeler. *Liberal Düşünce*, 66, ss. 5-8.
- Liberal Düşünce* Arşivi (Dergipark) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/liberal/archive> (26.04.2024).

- Liberal Düşünce* arşivi, <https://www.liberaldusunce.com.tr/dergi-arsivi/> (26.04.2024).
- Liberal Düşünce* Külliyatı, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/liberal-dusunce-dergisi-kulliyati,446.php> (26.04.2024).
- Özipek, Bekir Berat (2002). Siyasette ve Fikir Dünyasında Liberal Düşünce Topluluğu. *Liberal Düşünce*, 28, ss. 113-122.
- Özipek, Bekir Berat (2005). Liberal Düşünce Topluluğu. *İçinde: Tamıl Bora, Murat Gültekingil, Murat Yılmaz (ed.) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm*, ss. 620-628.
- Yayla, Atilla (2002). Neden İktisat Dergisi ve Niçin Piyasa İktisadiyatı. *Piyasa*, 1, ss. 1-4.
- Yayla, Atilla (2018). Liberal Düşünce Topluluğu: Çeyrek Asırlık Çınar. *Liberal Düşünce*, 89, ss. 123-130.
- Yayla, Atilla (2020). 25. Yılımı Tamamlarken Liberal Düşünce Dergisi. *Liberal Düşünce*, 100, ss. 191-196
- Yayla, Atilla (2024) ile 04.04.2024 tarihinde yapılan mülakat.
- Yılmaz, Alim (2024) ile 05.04.2024 tarihinde yapılan mülakat.
- Yılmaz, Murat (2005). Sunuş. *İçinde: Tamıl Bora, Murat Gültekingil, Murat Yılmaz (ed.) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm*, ss. 13-22.
- Yürüşen, Melih (1996). Liberal Düşünce Kendine Bakıyor (Muhammed Nur Anbarlı ile Söyleşi). *Liberal Düşünce*. 4, ss. 112-115.